

Голас Радзімы

23 ліпеня 1981 г.
№ 29 (1703)

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЙЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Цана 4 кап.
Выдаецца з 1955 г.

«Купалінка, купалінка, цёмная ночка...» Гэтую песню можна пачуць у Беларусі і па радыё, і ў канцэрце прафесійных або самадзейных артыстаў, і ў сяброўскай кампаніі. Але найбольш уражае яна ў сваім «натуральным асяроддзі» — ля вогнішча ў тую ліпеньскую ноч, калі святкуецца Купалле. [Рэпартаж пра народныя традыцыі — «На Івана ночка мала...» — чытайце на 8-й стар.].

КАМБІНАТ ВЫРАБЛЯЕ 340 КІЛАМЕТРАУ ШОУКУ ШТОДЗЕНЬ

[«Магілёўскія тканіны»]

стар. 3

ВЫСОКАЯ УЗНАГАРОДА УРУЧАНА САЮЗУ САВЕЦКІХ ГРАМАДЗЯН У БЕЛЬГІІ

[«Задача ў нас адна»]

стар. 4

ПАВОДЛЕ ДЗЕННІКАУ І УСПАМІНАЎ ЖЫХАРОУ БЕЛАРУСІ ХVІІІ СТАГОДДЗЯ

[«Сацыяльны «портрэт» мінулага»]

стар. 6

падзеі • людзі • факты

ВЫСТУПЛЕННЕ ПРАДСТАЎНІКА БССР

У Жэнеўскім Палацы нацый працягвае работу другая чарговая сесія эканамічнага і сацыяльнага савета ААН (ЭКАСАС). У яе рабоце прымаюць удзел 54 краіны, у тым ліку дэлегацыі СССР і Беларускай ССР.

Вялікую цікавасць удзельнікаў сесіі выклікала выступленне прадстаўніка БССР У. Пяшкова. Характарызуючы стан сусветнай эканомікі, прадстаўнік Беларускай ССР адзначыў важнасць актывізацыі барацьбы за аслабленне пагрозы ядзернай вайны, спынення гонкі ўзбраенняў. Прадстаўнік БССР указаў на цесную ўзаемасувязь росту ваенных расходаў з паглыбленнем крызісу капіталістычнай эканомікі.

Ён таксама падкрэсліў важнае значэнне вызначаных на XXVI з'ездзе КПСС мірных ініцыятыў, накіраваных на паслабленне гонкі ўзбраенняў, на расшырэнне раўнапраўнага і ўзаемавыгаднага супрацоўніцтва паміж дзяржавамі.

РАБОТА ДЭЛЕГАЦЫІ АДОБРАНА

Пад старшынствам дэпутата А. Абухавіча адбылося пасяджэнне Камісіі па замежных справах Вярхоўнага Савета Беларускай ССР. Разгледжана пытанне «Аб выніках работы дэлегацыі Беларускай ССР на 67-й сесіі Генеральнай канферэнцыі Міжнароднай арганізацыі працы». З дакладам выступіў намеснік міністра замежных спраў БССР Л. Максімаў.

Прадстаўнікі БССР у сваіх выступленнях на канферэнцыі падрабязна расказалі аб дасягненнях рэспублікі і яе планах на адзіначасовую пяцігодку ў галіне эканамічнага і сацыяльнага развіцця, павышэння дабрабыту людзей. Яны падкрэслівалі жыццёвую важнасць для народаў планеты Праграмы міру на 80-я гады, выпрацаванай XXVI з'ездам КПСС. Дэлегацыя Беларускай ССР прыняла актыўны ўдзел у разглядзе важнейшых пытанняў парадку дня ў ходзе пленарных пасяджэнняў і работы камітэтаў Генканферэнцыі.

Камісія адобрыла дзейнасць дэлегацыі Беларускай ССР на 67-й сесіі Генканферэнцыі МАП. У рабоце камісіі прынялі ўдзел намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР У. Лабанок, адказныя работнікі апарата Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР і Міністэрства замежных спраў БССР і Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў.

«СПЕКТР-81»

З 7 па 20 ліпеня ў мінскім Палацы спорту працавала міжнародная спецыялізаваная выстаўка «Спектр-81». 33 фірмы з Аўстрыі, Вялікабрытаніі, Нідэрландаў, ЗША, Францыі, ФРГ, Швейцарыі і Японіі экспанавалі навуковую апаратуру — розныя спектраметрычныя і спектрафотаметрычныя прыборы. Кіраўнікі фірм, якія гандлююць з Савецкім Саюзам па некалькі гадоў, выказаліся, што выстаўка з'явілася новым імпульсам для актывізацыі дзелавых сувязей, паслужыць далейшаму развіццю ўзаемавыгаднага супрацоўніцтва, умацаванню міру паміж народамі. **НА ЗДЫМКУ:** тэхнічны прадстаўнік англійскай фірмы «Рэнікс Ксеракс» Уільям Кейн расказвае аб экспанатах фірмы.

НАРАДА ВУЧОНЫХ

У Мінску працавала XV Міжнародная канферэнцыя па з'явах у іанізаваных газах. Вучоныя з Савецкага Саюза і больш чым 20 краін абмяняліся навіншымі данымі ў даследаваннях агонных уласцівасцей плазмы, яе ўзаемадзеяння з лазерным выпраменьваннем, у галіне плазма-

хіміі, абмяркоўвалі сучасныя астрафізічныя гіпотэзы і іншыя пытанні, звязаныя з фізікай плазмы і газавых разрадаў. Асабліва вялікія тут дасягненні савецкай фізічнай школы. У многіх даследчых цэнтрах свету сёння дзейнічаюць распрацаваныя савецкімі вучонымі ўстаноўкі тыпу «Такамак» для магнітнага ўтрымання плазмы велізарных тэмператур. Створана стройная тэорыя ўзаемадзеяння хваль у плазме, якая дала штуршок развіццю оптыкі, акустыкі, тэорыі цвёрдага цела. Савецкія астрафізікі далі тлумачэнне з'явам, якія адбываюцца ў пульсарах і іншых аб'ектах блізкага і далёкага космосу.

СЯБРЫ І КАЛЕГІ

Калектыў Мінскага падшыпнікавага завода саборнічае з заводам «Этэр» у чэхаславацкім горадзе Брно. Саборнічаюць цэхі, брыгады, прафтэхвучылішчы. Чэхаславацкія сябры ўважліва сочаць за працоўнымі дасягненнямі брыгад А. Дарашэвіч, М. Ксандзова, В. Траскоўскага, а тым ў сваю чаргу ахвотна дапамагаюць сваім сябрам з брацкай краіны. У Мінску знаходзілася група навучэнцаў прафтэхвучылішча з Брно, якія прыехалі на азнаямленча-вытворчую практыку. Яны зрабілі паездку па гораду, пабывалі ў Хатыні і на Кургане Славы.

НА ЗДЫМКУ: госці з Чэхаславакіі каля прахадной мінскага завода.

ДАГАВОР АБ СУПРАЦОЎНІЦТВЕ

У даследаваннях па стварэнні атамных электрастанцый з рэактарамі на хуткіх нейтронах сумесна з беларускімі фізікамі прымуць удзел вучоныя Славенскай Акадэміі навук і мастацтваў з Югаславіі. Гэта адзін з напрамкаў супрацоўніцтва паміж навуковымі цэнтрамі Беларусі і Славеніі, якое будзе ажыццяўляцца ў бліжэйшыя пяць гадоў. Практакол аб ім падпісалі прэзідэнт АН БССР Мікалай Барысевіч і прэзідэнт Славенскай Акадэміі навук і мастацтваў Янез Мілчынікі.

Прадугледжаны ўзаемны абмен ведамі таксама ў галінах фізікі цвёрдага цела, гісторыі, літаратуры, мовазнаўства. Аб'яднанне творчых патэнцыялаў дзвюх акадэміяў дасць магчымасць паўней сканцэнтраваную увагу на актуальных народнагаспадарчых, сацыяльных і культурных праблемах.

ТАКОЕ НЕ ЗАБЫВАЕЦЦА

Поездам дружбы Мінск наведала 420 чалавек з горада Котбус. У яго складзе актывісты Таварыства германска-савецкай дружбы, перадавікі вытворчасці, ветэраны працы. На працягу трох дзён госці з ГДР знаёміліся з жыццём Мінска, з яго слаўтасцямі, пабывалі ў Хатыні. Госці аднадушна адзначалі, што гэта паездка ім запомніцца надоўга. Мінск — цудоўны горад, зялёны, прыгожы, сонечны. На кожным кроку іх сустракалі дружалюбныя ўсмішкі, ветлівыя людзі. Такое не забываецца!

РАБОЧЫЯ З ФРГ У МІНСКУ

У Мінску гасціла група рабочых машынабудаўнічага завода «Опель» (ФРГ) на чале з членам прэзідыума і сакратарыята Праўлення Германскай камуністычнай партыі Куртам Фрычам. «Вярнуўшыся на радзіму, мы будзем уцягваць у рады барацьбітоў за мір, за дружалюбныя адносіны паміж нашымі краінамі ўсё большую колькасць суайчыннікаў. Мы будзем расказаць у сябе на радзіме праўду аб Савецкім Саюзе, выкрываць грубыя выдумкі аб «савецкай ваеннай пагроззе», — сказаў Курт Фрыч. Члены дэлегацыі былі прыняты ў

Беларускім рэспубліканскім савета прафсаюзаў. Яго старшыня М. Полазаў азнаёміў гасцей з гераічным мінулым рэспублікі, поспехамі працоўнікаў гарадоў і вёсак у ажыццяўленні сацыяльна-эканамічнай праграмы, намечанай XXVI з'ездам КПСС, са шматграннай дзейнасцю прафсаюзаў. Госці з ФРГ наведалі славутыя мясціны Мінска, агледзелі новыя раёны жыллёвага будаўніцтва горада.

ЗАЖЫНКІ

Іх сёлета хлебаробы Беларусі справілі на дзевяць дзён раней звычайнага. Гэтакім спрыяла цёплае надвор'е. На Гомельшчыне і Брэстчыне пачалася ўборка азімай пшаніцы і жыта. Паступова жыво ідзе на поўнач рэспублікі.

Першы валок, першы бункер спелага зерня! Асабліва, хвалюючы момант у жыцці хлебараба. Чалавек бярэ зярняты на далонь, нібы ўзважвае іх, спрабуе на спеласць і смак і быццам адчувае ў гэты момант непаўторны пах караваў з новага ўраджаю. Бачыш усмешку на твары, якая гаворыць: «Пара!» І вось ужо камбайны ўразаюцца ў высокую сцяну жыта, пакідаюць за сабой цяжкі валок альбо роўнае «пад вожыка» іржышча.

Жыво ў асноўным вядзецца двума спосабамі — раздзельным ці прамым камбайнаваннем. Раздзельны выкарыстоўваюць там, дзе збыжына паспявае няроўна, там яе косяць спачатку на звал (у валкі), а потым праз 3—4 дні, калі сонца і вецер прасушаць валкі і зерне такім чынам даспее, пачынаюць абмалот. Прамое камбайнаванне — адначасовае жыво і абмалот — выкарыстоўваюць на тых участках, дзе зерне паспявае дружна.

Якім будзе сёлетні ўраджай? Есць першыя весткі. Напрыклад, у калгасе «Заветы Леніна» Брагінскага раёна, які адным з першых пачаў жыво, бяруць па 39 цэнтнераў збыжыны з гектара. У іншых гаспадарках колас абідае быць яшчэ больш важкім, а на менш урадлівых землях, зразумела, ён будзе лягчэйшым. Але ўсё роўна ўраджай сёлетняй нівы абяцае быць добрым.

ТРЫВАЛА, ТАННА, ПРЫГОЖА

Эканамічныя аддзелачныя матэрыялы выпускаюць у Гомелі. Формапласт — так назвалі чарговую навінку — робяць з адходаў мясцовай хімічнай вытворчасці. Высокая трываласць, магчымасць параўнальна лёгка надаваць яму любую расфарбоўку і аб'ёмны малюнак, нізкія працазатраты пры аддзелцы інтэр'ераў будынкаў адразу ж забяспечылі формапласту павышаны попыт. Добра зарэкамендавалі сябе дарніт — нятыканы матэрыял, што ідзе на будаўніцтва дарог у зонах вечнай мерзлаты і на пераўвільготненых грунтах, а таксама паўфабрыкат для вырабаў дыванаплена — мяккага пакрыцця для падлогі, іншыя вырабы.

ЭВМ У РОЛІ КАНСТРУКТАРА

Арыгінальную ідэю канструктароў ажыццяўляе электронна-вылічальная машына, якой даверана праектаванне новай тэхнікі ў Пінскім вытворчым аб'яднанні па выпуску ліцейнага абсталевання. Яна знайшла аптымальны варыянт кампануюкі дэталей у новай аўтаматычнай лініі і зрабіла ўсе неабходныя разлікі для падрыхтоўкі яе серыйнай вытворчасці. Выкарыстанне аўтаматыкі амаль удвая паскорыла распрацоўку перспектыўнай прадукцыі.

Ва ўніверсаме вёскі Новыя Ліпнікі Навагрудскага раёна можна купіць усё неабходнае. Есць тут таксама кулінарыя, кафетэрыі. **НА ЗДЫМКУ:** у новай гандлёвай зале ўніверсама.

ПЕРШЫ ЗАЛП «КАЦЮШ»

40 гадоў назад, 14 ліпеня 1941 года, батарэя легендарных «кацюш», якой камандаваў капітан І. Флёраў, нанесла першы ўдар па жывой сіле і тэхніцы ворага на чыгуначнай станцыі Орша. Гэты залп абвясціў аб нараджэнні новай зброі — рэактыўнай артылерыі.

На шосты дзень вайны ў Галоўнае артылерыйскае ўпраўленне Чырвонай Арміі быў выкліканы слухач Ваеннай артылерыйскай акадэміі капітан І. Флёраў.

Ва ўпраўленні Іван Флёраў даведаўся, што ён прызначаны камандзірам Асобнай эксперыментальнай артылерыйскай батарэі, што гэта — першая і пакуль адзіная такая батарэя ў Чырвонай Арміі. Новая зброя яшчэ не прайшла вайсковых выпрабаванняў і вырашана правесці іх у баявой абстаноўцы. На ўзбраенне эксперыментальнай батарэі паступілі пяць устаноўак БМ-13 і адна прыстрэлачная 122-міліметровая гаўбіца. Яны і склалі баявую аснову падраздзялення.

Батарэя мела ў сваім саставе каля 170 чалавек і навішнюю тэхніку, 44 транспартныя аўтамашыны дазвалялі адначасова перавозіць 600 рэактыўных снарадаў і 100 выстралаў прыстрэлачнай гаўбіцы, а таксама гаруча-змазачныя матэрыялы на тры запраўкі аўта-транспарту і сямісутачную норму прадуктаў харчавання.

Батарэя наступала ў распараджэнне камандуючага войскамі Заходняга фронту. Пачатак марша — у ноч на 2 ліпеня. Маршрут: Мажайск — Ярэцава — Смаленск.

На Заходнім фронце нашы войскі з цяжкімі баямі адыходзілі на ўсход. Вечарам 13 ліпеня варожыя танкі ўварваліся ў Оршу.

А раніцай наступіла дзянь Флёрава выклікаў намеснік начальніка артылерыйскага фронту генерал Г. Карыяфілі. На стала ляжала разгорнутая карта.

— Вось тут, на чыгуначнай станцыі Орша, адзначана вялікая колькасць варожых эшалонаў, — сказаў генерал. — Іх трэба знішчыць. Абавязкова.

Флёраў выбраў назіральны пункт на безыменнай вышыні, непадалёку ад горада. Устаноўкі рэактыўных мінамётаў разгарнулі на ўскраіну лесу, які прымыкаў да шашы. Усё было гатова да залпа.

Першай адкрыла агонь прыстрэлачная гаўбіца. Тры цяжкія снарады ўварваліся ў раёне чыгуначнай станцыі. Тут жа былі ўдакладнены каардынаты цэлі, уведзены адпаведныя папраўкі ў даныя для стральбы. Камандзір батарэі ўзяў у тэлефаніста трубку палывага апарата, зірнуў на гадзіннік. Яны паказвалі 15 гадзін 15 мінут.

— Батарэя, па фашысцкіх захопніках, залпам — агонь!

Раздаўся гromанадобны рокат. Вогненнай чарадой узвіліся ўверх дзесяты рэактыўных снарадаў. А праз некалькі секунд зямля здрыганулася ад грукату. Вагоны, станцыйныя пабудовы, чыгуначныя пуці ахутала мора агню. Палалі танкі, аўтамашыны, гарматы. Удалелія гітлераўцы ў паніцы разбягаліся ў розныя бакі.

Аб баявым прымяненні нашай навішай зброі стала вядома фашысцкаму камандаванню групы арміі «Цэнтр». У стаўку Гілера тэрмінова былі накіраваны данясенні. Вось вытрымкі з іх: «Рускія прымянілі шматствольную агняміётную гармату, якая паносіць удары ашаламляльнай сілы». «...На Усходнім фронце ў рускіх з'явілася нябачаная рэактыўная зброя... На тым месцы, дзе лёг яе залп, імгненна плавіцца жалеза і гарыць зямля...»

Потым франтавікі любоўна назавуць гвардзейскія мінамёты «кацюшамі». Яны стануць сапраўднай гразой для фашыстаў. Падраздзяленні, часці і алуцкія «кацюшы» ўносяць значны ўклад у дасягненне нашай Вялікай Перамогі.

Палкоўнік П. ЮНАУ.

Косяць травы ў саўгасе-камбінаце «Мір» Баранавіцкага раёна. Вось так расчарцілі поле валкі. Уздоўж пракосяў праходзяць машыны з прыстасаваннем для варушэння зялёнай масы. Потым на участку з'яўляюцца падборшчыкі-здрабняльнікі, прэс-падборшчыкі... Механізатары саўгаса маюць 10 касілак, 12 падборшчыкаў-здрабняльнікаў, 50 трактароў і аўтамабіляў. Сёлета яны скосяць мнагалетнія травы з 2,5 тысяч гектараў, каб нарыхтаваць два дзесяткі тысяч тон сенажу, тры тысячы тон сіласу, амаль дзве тысячы тон сена.

НА ЗДЫМКАХ: падбор валкоў машынамі Е-280; закладка зялёнай масы ў сярэдняе вежы.
Фота Э. КАБЯКА.

ШЧАСЛІВАЯ ЖАНЧЫНА

Лідзія Андрэеўна прыслухалася: за дзвярыма брынкала гітара. Яна пастукала.

— Уваходзьце, адкрыта для ўсіх! Мама! Прыехала! — Генадзь ускочыў з ложка. Гітара са званам упала на падушку. — Надоўга?

— Дзянёк пажыву ў сталіцы. — Яна распілывала гузікі паліто і не зводзіла ўлюбёных вачэй з сына.

Гена прыняў ад яе паліто, агледзеў з ног да галавы і ўсклікнуў: — Маці! Ты ў мяне да немагчымаści прыгожая!

Лідзія Навумава і сапраўды выглядала эфектна. Прыгожая прычоска, мілы і добры твар, модныя строгі касцюм, як і належыць «кіруючай» жанчыне, Залатая Зорка Героя Сацыялістычнай Працы, ордэны і медалі.

— А ты забавляешся? — Маці кінула на гітара.

— Размінка перад боем з ... дацэнтам. — адказаў сын. — Заўтра экзамен па арганізацыі рамонтна-тэхнікі ў палявых умовах. Ды ты садзіся, садзіся! Сусед па пакоі прыйдзе не хутка. Як дома, мама? — Нядрэнна. Рыхтуемца да веснавай сябы.

— Вось скончу свой інстытут механізацыі сельскай гаспадаркі, абавязкова вярнуся ў Талачыні. Прымеш інжынерам у калгас? Прадстаўлю дыплом з адзнакай.

— Хвалько. — Маці пакудлаціла валасы сына. — Спярша атрымай дыплом.

Яна глядзела на сына, які з апетытам еў хатнюю каўбасу, і ўспамінала сваё галоднае дзяцінства. Раптам прыгадала, як вярнуўся з вайны бацька, Андрэй Дзятлаў, раёны землеўпарадкачы.

Ліда нешта рабіла ў двары, астатнія дзеці з маці былі на гародзе, калі веснічкі адкрылі салдат з рэчавым мяшком за плячыма. Падшоў да дзяўчыні, прысеў на кукішкі.

— Гэта ты, Лідачка? Не пазнаеш?

— Тата, татачка...

І закрывала на ўвесь голас: — Татка вярнуўся! Мама, татка прыйшоў!

З гарода бегла маці, за ёй — браты і сёстры. Каціўся, спатыкаючыся, самы малодшы — Валодзька.

— Татка... Татка...

І спыніўся, убачыўшы незнамага дзядзьку.

— А вось ён і не прызнаў мяне. — горка ўсміхнуўся бацька.

Ён агледзеў усіх на чарзе, твар яго сказаў грымаса ўнутранага болю. З цяжкасцю вымавіў:

— Пайшлі ў хату, бедлагі мае.

У доме ён таропка развязаў мяшок, выцягнуў бохан салдацкага хлеба і пачаў адразаць фінкай духмяныя кавалкі.

— За стол, дзеткі, за стол, — прыгаворваў ён, адкрываючы банку тушонкі.

Тлуста намазаў кавалкі і раздаў кожнаму. І дзеці, прывыкшыя за гады фашысцкай акупацыі да бульбы і ляпёшак з лебядой, запрацавалі сківіцамі...

Гэтае вяртанне бацькі Лідзія Андрэеўна ўспоміла і ў тую мінуту, калі на традыцыйнай сустрэчы выпускнікоў Беларускай сельскагас-

падарчай акадэміі ў Горках яе падарсілі сказаць слова.

— Людзі, дзяцінства якіх прыпала на ваенныя гады, бадай, як ніхто іншы, ведаюць цану хлеба, — пачала яна. — Не хлеба ўвогуле, а кожнага кавалачка, кожнай крошкі. У дарослых тады было шмат клопатаў — дапамагаць партызанам і фронту, хвалявацца за блізкіх. А для галоднага дзіцяці ўвесь свет умяшчаўся ў скарыначцы хлеба... І марылі яны тады аб тым, каб хутчэй вырасці і накарміць дасталы ўсіх, а ў першую чаргу сваю маму... І калі, вярнуўшыся з фронту, бацька накарміў нас хлебам, у мяне і ўзнікла яшчэ не ўсвядомленая да канца думка аб тым, што на мірнай зямлі няма больш патрэбнай і высакароднай прафесіі, чым расціць хлеб.

Любоў да зямлі прывіталі дзяўчынкі і бацькі. І настаўнікі. Яна вучылася ў 1-й талачынскай школе. Увесь вольны час дзеці праводзілі на школьным гародзе. Іх вытворчай брыгадай кіраваў Дамітрый Маркін. Ён пастаянна цвярдзіў:

— Любіце зямлю, аберагайце яе, у ёй — усё жыццё...

І не выпадкова восем выдатнікаў-выпускнікоў школы паехалі вучыцца ў сельскагаспадарчую акадэмію. Сярод іх была і Лідзія Навумава, цяпер старшыня калгаса імя Леніна Талачынскага раёна. Там яна падружылася з Лідай Сіроткінай, цяпер таксама славутым у Беларусі чалавекам. На 7-й запарчовай сесіі Вярхоўнага Савета СССР яна выбралася членам рэдакцыйнай камісіі па падрыхтоўцы канчатковага тэкста Канстытуцыі СССР. З ёй, галоўным аграномам калгаса, Героем Сацыялістычнай Працы, Лідзія Навумава працуе поплеч дванаццаты год.

...З Мінска Лідзія Андрэеўна вярталася ў добрым настроі. Гутарка з іншаземцамі ў Міністэрстве сельскай гаспадаркі, як гавораць дыпламаты, была карыснай і пасла канструктыўны характар. Ва ўпраўленнях і аддзелах яе запэўнілі, што выдзеліць усё, што яна просіць, а тут яшчэ сустрэча з сынам, які абяцае стаць ёй верным памочнікам...

Дома адразу на яе наваліліся звычайныя клопаты. Галоўны аграном Сіроткіна далажыла, што, пакуль яна адсутнічала, у калгасе працавала камісія па правярцы якасці насеннага фонду. І Лідзія Андрэеўна едзе на зернеклад. Затым — у машыны парк, правяршыць, як заканчваецца падрыхтоўка тэхнікі да сябы. Выбрала час і зайшла ў школу, у якой некалі вучылася сама, правяла там урок прафарментацыі па сельскагаспадарчых спецыяльнасцях. І толькі позна вечарам падпісала падрыхтаваныя ў канторы паперы.

Праз некалькі дзён у такі ж позні час прынеслі пісьмо з Мінска, ад Генадзя.

«У мяне з вучобай усё ў парадку, — пісаў сын. — Толькі сумую па дому, па рабоце на вольным паветры. Закрываю вочы і бачу, як раннямі над нашымі палямі сцеліцца цёплы, як пара, туман. Адчуваю, як лёгка і свабодна дыхае наша зямля».

Лідзія Андрэеўна была шчаслівай, ёй няспершна захацелася, каб хутчэй надыйшла рання і ўбачыць гэты цёплы туман над палямі, і пачуць, як дыхае зямля, што прагне чалавечых рук.

Мікалай ГРЫЦАН.

◆ ПРАМЫСЛОВАЕ ПРАДПРЫЕМСТВА УПІСВАЕЦЦА

У ПРЫГОЖЫ ГАРАДСКІ ПЕЙЗАЖ

◆ НА КОЖНАГА ЖЫХАРА МАГІЛЁВА — МЕТР ШОЎКУ ШТОДЗЕНЬ

◆ УМОВЫ ПРАЦЫ І АДПАЧЫНКУ РАБОЧЫХ НА КАМБІНАЦЕ

МАГІЛЁўСКІЯ ТКАНІНЫ

Гарады, як і людзі, увогуле вельмі падобныя адзін на аднаго, але кожны мае сваё аблічча і характар. У Магілёве мне давалося быць упершыню. Таму я адчуваў сябе некай няўпэўнена: куды пайсці, што наведзець? З гэтымі пытаннямі і пачаў бы сваё падарожжа па горадзе. Але на першым аўтобусным прыпынку ў цэнтры горада трапілася незвычайная назва. КШТ — такія літары значыліся на баку аднаго з гарадскіх аўтобусаў.

— Што такое КШТ? — спытаў я ў аднаго з прысутных.

— Зразу відаць, прыезджы, — заўважыў мужчына. — Гэта наш камбінат шаўковых тканін. Сядайце разам, і я пакажу вам, дзе ён знаходзіцца.

Так я трапіў на камбінат. Потым мне падумалася, што ўвогуле прадпрыемствы сёння цяжка адрозніць ад іншых гарадскіх будынкаў: яны вельмі прывабна выглядаюць і ўдала ўпісваюцца ў гарадскі пейзаж. Нават «Строммашына» нагадвае больш які-небудзь навуковы інстытут, чым завод. Прыгожыя, дагледжаныя будынкі цягнуцца ўздоўж вуліцы, і не будзь шылды на адным з іх, то трэба было б пытаць, каб даведацца аб іх прызначэнні.

...Камбінат шаўковых тканін узнік сем гадоў назад. Яго будаўніцтва было вызначана дырэктывамі XXIV з'езда КПСС. У сакавіку 1971 года пачалося будаўніцтва, а ў кастрычніку 1973 прадпрыемства выпусціла першыя метры тканіны. Сёння камбінат — вядучае прадпрыемства ў шаўковай вытворчасці СССР і вырабляе ў суткі 340 кіламетраў тканін. Як мне паведамілі на камбінаце, на кожнага жыхара Магілёва прыпадае больш метра шоўку штодзень. Такі рытм прадпрыемства. Значна, што выглядае яно вельмі прывабна не толькі звонку. Сама тканіна ззяе ўсімі колерамі вясёлкі. Здаецца, што трапіў на летні луг, дзе ў казанчай раскошы цвітуць рамонкі і званочки, васількі і зялёнычныя слэзкі... Ды не толькі палявыя кветкі ўпрыгожваюць тканіны. Тут бачыш і зусім невядомыя, народжаныя фантазіяй мастакоў-дысінатараў. Адным словам, у цэлу гатовай прадукцыі заўсёды вясна, таму што кожны дзень «цвітуць» кветкі...

З намеснікам сакратара парткома аб'яднання Віктарам Панасенкам мы зрабілі доўгую экскурсію па камбінаце. Пабывалі ва ўсіх галоўных цэхах, наведалі памяшканні для адпачынку рабочых. Заўважу, што ў іх вельмі ўтульна і прыгожа. Нібы ты закончыў змену, выйшаў за прахадную і зазірнуў у кафэ — менавіта так адчуваеш сябе тут. Уся абстаноўка — інтэр'ер, мэбля, самавар — адразу праняваюць адпачні.

Як я потым упэўніўся, сучаснае прадпрыемства мае ўсё неабходнае для таго, каб людзям добра працавалася і жылося. Але я знарком звярнуў увагу майго «гіда» ў ткацкім цэху на тое, што там занадта шумна.

— Так, шумна, нас гэта таксама не задавальняе, — адказаў Віктар. — Таму і ствараем пакоі адпачынку, дзе чалавек

можа хоць ненадоўга вярнуцца ў звычайную атмасферу. Тое, што вы бачылі ў пакоі цэха гатовай прадукцыі, дапамагае хутка зняць стомленасць. І гэта не адзіная мера ў барацьбе з шумам. Высокапрадукцыйныя бесчаўночныя машыны, на жаль, яшчэ не пазбаўлены шуму, але мы маем 600 тысяч рублёў для барацьбы з гэтым недахопам. І ў бліжэйшы час, упэўнены, вырашым праблему.

— Значыць у рабоце прадпрыемства гэта не адзіная праблема?

— Безумоўна. За сем год мы стварылі не толькі высокаэфектыўныя вытворчы арганізм, але і ўмовы для жыцця і адпачынку кожнага работніка. А пачыналі з нуля... Праблемы, безумоўна, спадарожнікі жыцця, іх вырашэнне — жыццё. Вось вам яшчэ праблема, — сказаў Віктар і паказаў на дах вытворчага корпусу. — Бачыце, пара ідзе?

— Так, бачу. І што?

— А тое, што гэта яшчэ адна праблема, якую мы вырашаем: адпрацаваная пара будзе вырошчваць зімою раннюю гародніну ў нашых цяплячах.

— А што яшчэ мае ваша прадпрыемства для задавальнення сацыяльна-бытвых патрэб рабочых?

— Давайце пералічым. Пяць маладзёжных інтэрнатаў на дзве тысячы чалавек, тры дзіцячыя камбінаты на 280 месц, пабудавалі 75 тысяч квадратных метраў жылля, маем санаторый-прафілакторый на Дняпры, дзе кожны год адпачывае 1 500 чалавек, базу адпачынку на Чэгірынскім вядасховішчы, пянінлагер на 320 месц на рэчцы Рэста, ёсць спартыўная зала, клуб на 600 месц, пральня, гародніннае сховішча на 1 500 тон, маем падсобную гаспадарку, аранжарэю... Ды ці ўсё пералічыць...

— Пералік, сапраўды, доўгі. Можна сказаць, што ўсё ў сацыяльных адносінах зроблена.

— Многае, але не ўсё. Месцамі ў сталовых мы забяспечаны да 2000 года. Дарэчы, за лік прадпрыемства рабочыя атрымліваюць бясплатнае гарачае харчаванне ўначы змены. Для адпачынку і заняткаў спортам будзем побач з камбінатам комплекс на 2 000 месц, са штучным лёдам. Наш калектыў мае самы «спартыўны» ўзрост — у сярэднім 26 гадоў.

Калектыў, ён не толькі малады, але і інтэрнацыянальны. Прадстаўнікі 19 нацыянальнасцей нашай краіны будавалі прадпрыемства і цяпер працуюць на ім. Наш генеральны дырэктар Уладзімір Сямёнаў — рускі, дырэктар ткацкай фабрыкі Яхія Меняжатдзінаў — татарын, аддзелачна-красільную вытворчасць узначальвае беларус Уладзімір Лойка. З розных рэспублік краіны паступае да нас і сыравіна, а прадукцыю таксама пасылаем ва ўсе куткі СССР і за мяжу — на Кубу, у Англію, Фінляндыю.

...Я трапіў у Магілёў у незвычайную пару: горад рыхтаваўся да майскіх святаў. У тыя дні яго вуліцы напаміналі мне шаўковыя ўзоры з КШТ.

Георгій ПАВУЛЯ.

МЕРЫ ДОВЕРІЯ В ЕВРОПЕ

СССР ГОТОВ К БОЛЬШЕМУ

Взаимная подозрительность государств, их обоюдные опасения перед возможными военными акциями соседей или блоков «потенциальных противников» — одна из устойчивых причин международной напряженности. Состояние это в общем-то объяснимо. Если две мировые войны были развязаны государствами внутри одной общественной системы, то что же говорить о сложностях «самочувствия» существующих одновременно и рядом государств двух противоположных систем? Если в прошлом в войнах было использовано лишь обычное оружие, то что говорить о ядерном веке, где внезапность удара может стать роковой для противоположной стороны? Наконец, важна и сила инерции в мышлении, сила психологических барьеров — психологические реалии, к сожалению, зачастую далеко отстают от реалий политических.

Все это делает крайне необходимым укрепление доверия между государствами. Того делового доверия, которое основывалось бы не только на официальных заявлениях о приверженности делу мира, но и на акциях, действительно содействующих уменьшению опасности вооруженного конфликта.

В хельсинском Заключительном акте была отмечена почти шесть лет назад важность устранения неправильного понимания или неправильных оценок военной деятельности того или иного государства. Конечно, причины неправильного понимания, неправильных оценок могут иметь разный характер. Но нетрудно заметить: в основе неверных выводов часто лежит отсутствие ясной и своевременной информации о характере такой деятельности.

Больше информации, взаимно предоставляемой как можно раньше (в разумных пределах, разумеется) и охватывающей возможно больше (но тоже в разумных пределах) территории, — вот, по существу, девиз мер по укреплению доверия в военной области.

Поддерживает ли Советский Союз такой подход? Вот факты.

Первый. Именно Советский Союз предлагает всем государствам — участникам общеевропейского совещания уведомлять друг друга не только о крупных учениях сухопутных войск, но и об учениях военно-морских и военно-воздушных сил. Именно Москва предлагает оповещать друг друга не только об учениях, но и о крупных передвижениях войск, начиная с уровня их численности 20 тысяч человек. Больше информации о всех мероприятиях, которые могут показаться угрожающими, направленных на подготовку к агрессии, — вот подход Советского Союза.

Ну, а подход Запада? Как это ни парадоксально на первый взгляд, именно Запад и по сей день сдерживает расширение мер доверия. Он не дал согласия на то, чтобы ограничить масштабы проводимых военных учений уровнем 40—50 тысяч человек. Он не дал согласия на то, чтобы уведомлять о крупных военных учениях с уровня не 25 тысяч человек, как это определено Заключительным актом, а 20 тысяч человек.

Второй. Заключительный акт говорит о трех неделях, за которые государства должны оповещать друг друга о крупных учениях войск. Советский Союз предложил уве-

личить срок до одного месяца — ведь чем больше времени, тем больше доверия. Запад не дал на это своего согласия.

Третий. Советский Союз предлагает сегодня существенно расширить зону применения мер по укреплению доверия в военной области. СССР готов распространить меры доверия на всю свою европейскую часть — при условии соответствующего расширения зоны доверия и со стороны западных государств. Но и тут препятствия. Подход Запада — «от Атлантики до Урала». Это, мол, географические рамки Европы, а общеевропейское совещание рассматривало именно европейские вопросы. Давайте разберемся.

Граница Европы действительно проходит не только по суше, но и по берегам ряда морей и Атлантики. Но меры доверия — это не география, а политика. И в Хельсинки присутствовали не только руководители 33 европейских государств, но и главы США и Канады. Наконец, и сам Заключительный акт определяет параметры зоны доверия не только в рамках чисто европейских государств, но и государств, территория которых простирается за пределы Европы. Все это говорит о том, что «от Атлантики» — это формула вчерашнего, а не завтрашнего дня, когда другая половина формулы заключена в слова «до Урала». Это нужно, видимо, пояснить.

Напомним, что согласно Заключительному акту уведомление о крупных военных учениях дается, если они проводятся в любой точке любого европейского государства, за исключением СССР и Турции. У этих государств территория находится и в Европе, и в Азии, и согласно Заключительному акту ширина зоны доверия здесь составляет 250 километров с измерением ее от границы, обращенной в сторону любого европейского государства-участника или общей с ним. Что же касается всех остальных государств Европы, то их территория — это территория зоны доверия.

Иными словами, принцип «от Атлантики» осуществляется на практике уже более пяти лет, т. е. с момента подписания Заключительного акта в 1975 году. Принцип же «до Урала» только вводится в действие. Но даже по элементарной логике расширение зоны мер доверия на территории СССР примерно в 10 раз должно вызвать ответный жест Запада.

Действительно, почему СССР должен предпринимать одностороннюю акцию? Почему должен отбрасываться в сторону принцип равенства и одинаковой безопасности, который, надо полагать, относится не только к области ограничения вооружений? Ведь если Запад хочет больше доверять Советскому Союзу, то и последний хотел бы того же самого в отношении Запада.

Пока руководство западных стран ничем не проявило понимания в этом вопросе. Похоже, что и здесь в дело введена старая тактика обструкцион и проволочек. Согласимся, что она никак не способствует упрочению доверия Востока Западу, упрочению баланса доверия в остро нуждающейся в нем Европе.

Лев СЕМЕИКО,
кандидат военных наук.
(АПН).

У Беларускім таварыстве «Радзіма»

У БЕЛАРУСКИМ таварыстве «Радзіма» сустракалі гасцей — старшыню Саюза савецкіх грамадзян у Бельгіі Веру Кушнарову і яе мужа Поля Мулена. У канцы сустрэчы старшыня прэзідыума таварыства, народны мастак СССР Міхаіл Савіцкі падарыў Веры Аляксандраўне рэпрадукцыі сваіх карцін, прысвечаных Вялікай Айчыннай вайне, аб'яднаных агульнай назвай «Лічбы на сэрцы». Вера Аляксандраўна была ўдзячна за гэты падарунак, а калі пачала гартаць лісты, з вачэй міжволі пацяклі слёзы. Сюжэты карцін ажывілі ў памяці і яе ўласныя ўспаміны аб вайне. Хіба зможа яна калі-небудзь забыць усе жахі, якія давялося перажыць у ваенныя гады — угон у Германію, фашысцкія лагеры, пастаянныя здзекі і прыніжэнні яе чалавечай годнасці? Вайна цяжка скалечыла жыццё гэтай жанчыны, адабрала шчаслівыя маладыя гады, разлучыла з Радзімай, дарагімі і блізкімі людзьмі.

Вера Аляксандраўна Кушнарова не адна такая. Пасля вайны ў Бельгіі апынулася шмат жанчын, вывезеных фашыстамі з нашай краіны. Палка любоў да Радзімы спрыяла таму, што яны стварылі патрыятычную арганізацыю — Саюз савецкіх грамадзян у Бельгіі. І вось ужо на працягу многіх гадоў Вера Аляксандраўна ўзначальвае аб'яднанне зямлячак. Калі бачыш гэтую простую, сціпую, часам сарамлівую жанчыну, цяжка паверыць, што яна кіруе адной з самых шматлікіх прагрэсіўных арганізацый суайчыннікаў за рубяжом. Але ў Веры Аляксандраўны нястомная энергія і добрыя арганізатарскія здольнасці.

Успамінаюцца мінулагодні курсы павышэння кваліфікацыі кіраўнікоў калектываў мастацкай самадзейнасці прагрэсіўных арганізацый суайчыннікаў, якія арганізавала Беларускае таварыства «Радзіма». Я бачыў, з якой радасцю і нецярпеннем чакалі жанчыны з Бельгіі прыезду ў Мінск Веры Аляксандраўны, як гасцінна і сардэчна яе сустрэлі, якім вялікім аўтарытэтам карыстаецца яна ў суайчынніц з розных гарадоў Бельгіі, дзе ёсць аддзяленні ССГБ.

— Ва ўсіх аддзелах нашага Саюза рэгулярна праводзяцца самыя розныя мерапрыемствы, — расказвае Вера Аляксандраўна. — Мы адзначаем знамянальныя даты нашай Радзімы, наладжваем прагляды савецкіх кінафільмаў. Асаблівай папулярнасцю карыстаюцца канцэрты мастацкай самадзейнасці, якія рыхтуем сваімі сіламі. У многіх аддзелах ёсць класы, дзе нашы дзеці і ўнукі вывучаюць мову сваіх маці і бабуль. У гэтай рабоце вялікую дапамогу нам аказваюць Савецкае таварыства «Родина», таварыства «Украіна». А пра нашы сувязі з Беларускай таварыствам «Радзіма», якія ў апошнія гады сталі асабліва цеснымі, мне хочацца сказаць асобна. Мы атрымліваем з Мінска шмат кніг, плацінак, самых розных сувеніраў. Але не гэта галоўнае. У нашай арганізацыі нямнога беларусаў, аднак амаль усе нашы жанчыны хочучы пабыць у Мінску. Беларуская гасціннасць цяпер добра вядома ў Бельгіі, і тыя, хто аднойчы пабыў у вашым горадзе, у свае наступныя паездкі на Радзіму ніколі не праедучы міма.

Вера Аляксандраўна заўсміхалася і дадала: «Нават мой муж Польша ўжо называе Мінск род-

ЗАДАЧА
Ў НАС АДНА

ным горадам. У час нашай паездкі па Савецкаму Саюзу ён часта пытаўся, ці хутка мы будзем вяртацца дамоў. Але дамоў — гэта не ў Бельгію, а сюды, у Мінск».

Якраз у час знаходжання Веры Аляксандраўны ў нашым горадзе Беларускае таварыства «Радзіма» заканчвала апошнюю падрыхтоўку па арганізацыі адпачынку дзяцей суайчыннікаў у піянерскім лагеры «Зялёны Бор». Ужо на працягу многіх год хлопчыкі і дзяўчынкі з Бельгіі праводзяць лета разам са сваімі савецкімі равеснікамі. Многія з тых, хто некалі пабыў у піянерскім лагеры, ужо прысылаюць сюды ўласных дзяцей, а гэта значыць унікаў нашых суайчыннікаў. Мы пацікавіліся, ці помняць яны аб часе, праведзеным у Беларусі, і ці ахвотна едуць у піянерскі лагер.

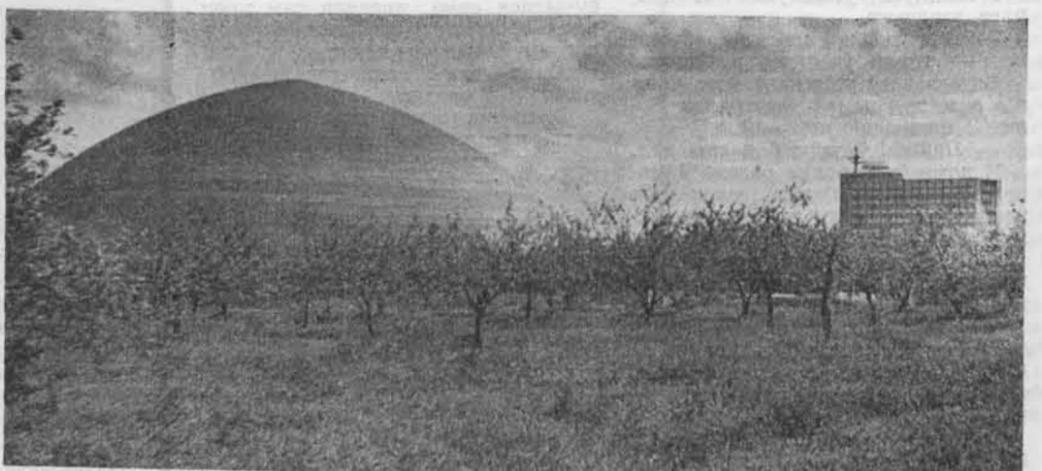
— Ну што вы! — нават здзівілася Вера Аляксандраўна. — Едуць вельмі ахвотна. На жаль, месц менш, чым жадаюць. У гэтай групе будзе адзін хлопчык — Юра. Калі ён даведаўся, што паедзе ў лагер, то недзе дастаў сабе піянерскі гальштук, надзяваў яго перад сябрамі ў школе, з гонарам расказваў ім пра тое, што паедзе ў Савецкі Саюз, і ўсё ніяк не мог дакацацца таго дня. А хто пабыў у лагеры, вядома ж, будучы помніць аб гэтым усё жыццё. Мы лічым, што такія паездкі вельмі карысныя для нашых дзяцей. Яны дапамагаюць ім убачыць нашу Радзіму, пазнаёміцца з жыццём савецкага народа. Пасля такой паездкі моладзь пачынае лепш разумець і працу нашай арганізацыі, больш актыўна ўдзельнічаць у ёй. Вось, напрыклад, зусім нядаўна, маладыя людзі, якія некалі адпачывалі ў піянерскім лагеры, зрабілі нам прыемны сюрпрыз: сваімі сіламі падрыхтавалі для членаў Саюза вечар — канцэрт, закуску, латарэі і шмат іншых цікавых рэчаў. Нам было вельмі прыемна бачыць такі клопат аб нас, такое разуменне.

У размове з Верай Аляксандраўнай мы проста не маглі не закрануць яшчэ адно важнае пытанне. Акрамя таго, што Саюз савецкіх грамадзян у Бельгіі адірывае вялікую ролю ў падтрымцы суайчыннікаў культурных сувязей з Радзімай, значна ўзбагачае іх жыццё на чужыне, гэта арганізацыя робіць вельмі многа для азнаямлення бельгіяцаў з нашай краінай. На канцэртах, праглядах кінафільмаў, іншых мерапрыемствах Саюза заўсёды бывае шмат бельгіяцаў. Большасць членаў Саюза з'яўляюцца таксама і актыўнымі членамі мясцовых аддзяленняў Таварыства дружбы «Бельгія — СССР». Саюз савецкіх грамадзян у Бельгіі — першая арганізацыя суайчыннікаў за рубяжом, узнагароджаная Ганаровым знакам Саюза савецкіх таварыстваў дружбы «За ўклад у справу дружбы».

— Уручэнне гэтай узнагароды, — сказала Вера Аляксандраўна, — стала вялікім святам для ўсіх членаў нашай арганізацыі. Тое, што наша сціпая штодзённая праца была так высока ацэнена, надае нам новую сілу для далейшай работы. Мы ўсе занадта добра ведаем, што такое вайна. Усе мы жанчыны — маці, многія ўжо бабулі, і мы не хочам, каб нашы дзеці і ўнукі калі-небудзь зведалі тое, што давялося перажыць нам. Захаваць мір на зямлі — наша агульная задача, задача ўсіх сумленных людзей. Вы ведаеце, як буржуазная прапаганда скажае праўду аб нашай Радзіме. А мы стараемся, каб бельгіяцы менавіта праўду даведаліся пра наш народ, знаёмім іх з нашай культурай, тлумачым, што савецкія людзі, як і бельгіяцы, хочучы жыць у міры з усімі народамі. Мы рады, што многія гэта разумеюць. Бо калі паміж людзьмі існуе ўзаемаразуменне, яны заўсёды змогуць мірна вырашыць любое самае складанае пытанне.

Рыгор ФАМЕНКА.

НА ЗДЫМКУ: В. КУШНАРОВА з мужам у Беларускай таварыстве «Радзіма».

Павільён будаўнічай выстаўкі на праспекце Машэрава ў Мінску.

NOVOPOLOTSK

By Grigori Kolobov

Novopolotsk might never have been founded if Byelorussia, none too rich in natural resources, hadn't needed oil piped in from the Soviet Union's eastern areas. Consequently, a decision was made to build one of the largest oil refineries in Europe and a number of chemical plants on the banks of the Zapadnaya Dvina. And while they were at it, a city as well. The city was named Novopolotsk (New Polotsk) since it is located near thousand-year-old Polotsk. City planners predict that when the two cities merge in the year 2,000, the center of the ancient city, with its unique eleventh century architectural monument, the Cathedral of St. Sophia, will become the core of a newly formed metropolis. By then, Novopolotsk's main streets will be lined with amphitheatric multi-story buildings of modern and attractive design. There are also plans for pedestrian malls to be laid between the buildings. Novopolotsk's master plan for development provides for new movie theaters, cultural centers, skating rinks, etc.

THE RESIDENTS

Forty-two nationalities comprise Novopolotsk's present population. People have come from all parts of the country to build this new city.

I asked Lina Yaskevich, a recent arrival in Novopolotsk, why she had chosen this city. She said: «The apartment in the town where we were living did not satisfy our family's needs, and there was little hope of moving into a larger one soon. We heard about the promising housing situation in Novopolotsk and decided to try our luck here. And things have really worked out.»

A sociological study of the city shows that 30 per cent of the newcomers are people like the Yaskeviches, drawn here by the promise of good housing. I noticed that the apartments here are attractive and more spacious than in other new cities in the

viet Union. They are well insulated and heated to guard against the area's biting frosts. Every apartment has a rent-free balcony, which is also the case for all other supplementary living space.

In short, the housing in 20-year-old Novopolotsk is better than in any other Byelorussian city. According to last year's figures, the rate of housing construction is three times greater in Novopolotsk than in the republic as a whole.

Environmental protection is getting special attention in the city. Not only specific agencies but also local groups of volunteers—both adults and schoolchildren—have kept a close eye on the city's cleanliness from the very first days of its existence.

Also, a «green» zone of woods and shrubbery has been created between the city's industrial area and the city proper. Consequently, the industrial area is expanding away from the city and not closing it in. The City Soviet Executive Committee, through the committees of deputies, carefully studies the microclimate in each district and, when necessary, takes appropriate preventive

measures. For example, trees and bushes are planted near all new buildings. Today the city has an average of 28 square meters of greenery per resident. By the year 2000, the figure will have risen to 40 square meters.

ALMOST EVERYBODY STUDIES

Anton Ulosevich, a Byelorussian, and Lidiya Katsapova, a Ukrainian, arrived in Novopolotsk after the city had already been founded. Both had finished secondary 10-year school, but neither had a trade.

«At first we were unskilled laborers on a builders' team,» Lidiya recalls. «That was where we met. We got married and decided to continue our studies. I attended a specialized secondary school, and Anton studied at an institute. Now we're both working at the oil refinery. Anton is the chief of an industrial installation; I'm a metrologist.»

Ten years ago only 280 people out of every 1,000 inhabitants had a secondary and higher education. Today there are 760. A third of the city's population is studying at evening schools, specialized secondary schools, the Polytechnic Institute and at correspondence higher schools in different parts of the country.

RECREATION

A few words about how people in Novopolotsk spend their free time. The oil workers' Palace of Culture alone has 21 amateur arts groups, with a total of 1,500 members from preschoolers to senior citizens. And concerts by amateur companies draw large audiences. The debating clubs are also popular. There is still room for improvement, though.

Vladimir Bichanin, Novopolotsk's mayor, said that plans for improving the city are often discussed at sessions of the City Soviet, and changes are made in the city's master plan for development. Millions of rubles are assigned every year from Novopolotsk's budget for construction.

WHAT? ● HOW? ● WHY?

THE EMPLOYMENT BUREAU

«Last March Claire received a diploma in law. There was hardly any chance to find a job in her profession in Clermont-Ferrand where she lived. Therefore she had to go to Paris. Since then she has been looking for a job but all in vain. Ten months spent in seeking a job; ten months of anxiety, expectations and total despair... One wintry evening the girl goes to the National Employment Agency...» It is an excerpt from the article published in Le Monde about the difficulties Claire had encountered at the National Employment Agency.

No doubt, our readers know very well what a labour exchange is. They themselves or their children and grandchildren may have had to spend long days, weeks and even months during the years of 'Great Depression' at labour exchanges in the faint hope of getting whatever job there could be offered.

For almost fifty years the Central Statistical Department of the USSR has been publishing tables of statistics. One table invariably left blank is accompanied with these words «Like in the previous years full employment was ensured in our country last year». Although this table has not a single figure, it tells more than any figure does. Annually two—three millions of young people become factory workers and office employees in our country. The state renders assistance to everyone, be it a school graduate or one who wants to change his job, to find a job he likes best.

«This is precisely what we are doing,» says V. Pyankart, the head of the Information and Employment Bureau in Minsk.

Information and employment bureaus are set up in the regional cities and big industrial centres of the Republic. The main purpose of these bureaus is to provide information about the requirements of enterprises and organizations in factory workers and office employees, to create adequate facilities for the population in choosing a job in line with one's training and profession. The Information and Employment Bureau in Minsk gathers information about job opportunities and vacancies at industrial enterprises and construction sites. These data, as well as information about the visitors' sex, age, education, profession and record of work, are processed by an electronic computer and analyzed.

Minsk is growing. Although one could find a job bypassing the Information and Employment Bureau (every day one can read the 'Job Opportunities' column in newspapers and on ads boards in the streets), the people give preference to the building in Pugachev Street. Here one can familiarize himself with different articles from the Fundamentals of Labour Legislation, learn how to put the necessary papers in order and, what's more important, to get detailed information as regards the professions required, conditions of work, rest and leisure facilities at plants, etc. For example, one can find out that some plants still have obsolescent machinery in operation, whereas others have up-to-date machinery and equipment; some enterprises have organized evening courses of further education, whereas others have none; some enterprises have a shortage of kindergartens and creches, whereas the worsted mill's kindergarten can accommodate the children of the newly hired workers. It is no wonder that these and other things bear upon the selection of a job. And the people at the Bureau will give the necessary information and advice.

As a result, it takes one far less time to find a job (whereas some time earlier it took one as many as thirty days to find a new job, the Bureau today solves this problem very quickly and efficiently), helps to eliminate the element of spontaneity in labour migration, and to improve the system of labour utilization.

Two New Laws On Human Rights

The latest session of the Supreme Soviet of the USSR has just adopted two new laws: the Basic Legislation on Housing of the USSR and Union Republics, and the Law on the Legal Status of Foreign Citizens in the USSR.

Until now, the USSR had no laws of their kind. Juridical norms established over the years had been applied, and this created certain difficulties.

The draft of the first law was published in May of last year. Over 20,000 proposals and comments on it came in from individuals, labour collectives, public organizations and state organs. All were scrupulously examined, and helped improve the draft greatly.

The principal purpose of the Basic Legislation on Housing is to ensure the rights to housing granted the people by the Constitution. It retains the more important norms that have justified themselves over the years: free distribution of housing, low rent, the ways of keeping account of people who need to improve their housing conditions, inviolability of the home, etc.

Practically all the additions in the document expand people's rights.

In future all available housing facilities will be under the jurisdiction of the local

Soviet—a departure from today, when quite a bit of the housing belongs to enterprises and offices. Until now, the procedure of receiving housing in the «departmental», as it is called, apartments was as follows: one received a flat and lived in it as long as one worked at the given enterprise. Once a person voluntarily decided to change employers, he or she had to vacate the flat, not receiving another. Under the new legislation, in this instance, a person employed in the more important sectors of the economy is entitled to receive another flat.

Another novelty involves individual homes. If such a house has to be razed (for building a road or for some other public requirement), then the owner is not only given a flat, as before, but is also compensated for the value of the house.

Now, a few words about the legal status of foreigners in the USSR. Anyone acquainted with similar legislation in the capitalist countries will immediately see the principal feature of the new legislation.

A citizen of another country coming to the USSR enjoys the same rights and freedoms that Soviet people do provided he or she abides by Soviet laws and respects Soviet order, customs and tradi-

tions. Neither the colour of skin, nationality, origin, station in life, sex, occupation, education or religious conviction (or otherwise) matter.

A citizen of another country residing in the USSR enjoys the rights the Soviet people enjoy to work, rest, health protection, social maintenance, housing and education.

He may own as personal property a house or any other possessions, inherit or bequeath them, belong to a trade union or any other public organization, marry and choose his place of residence.

The 25,000,000 foreigners who visited the USSR in the last five years could see for themselves that this is absolutely true. The 72,000 foreign students at higher schools (more than half from Asia, Africa and Latin America) and thousands of participants in the international construction projects in the USSR are also aware of it.

Unfortunately, this approach to foreigners which comes naturally to us does not apply everywhere. An Asian, African or a Latin American coming to Western Europe or the United States to work has to fight for practically each of the above rights.

All kinds of restrictions, rather than rights are the main content of legislation

on citizens of other countries operating in the capitalist world. This is especially true of foreigners who come not to spend money, or sign contracts lucrative for their hosts, but to find a job.

The USSR also has some limitations. Foreigners cannot vote or be elected to public office, and are not eligible for military service.

The new legislation says: «The USSR Council of Ministers may establish reciprocal restrictions applicable to citizens of the states which have special restrictions on the rights and freedoms of citizens of the USSR.»

One can easily see that this a measure aimed at protecting the interests of Soviet citizens, rather than impinging on the interests of foreigners.

Initially, the two new laws adopted in the development of the Constitution do not seem at all connected. But both are aimed, in the long run, at one and the same thing—at genuinely ensuring basic rights. The first law deals with Soviet citizens, and the second—with citizens of other countries in the USSR. The second law also reflects the USSR's aspiration for the development of international cooperation and contacts between citizens of different lands.

АГУЛЬНАЕ І АДМЕТНАЕ

У Рэчы Паспалітай, дзяржаве феадалнай, уся ўлада, палітычная і эканамічная, належала шляхце. У адрозненне ад дваранства ў іншых еўрапейскіх краінах польскай, беларускай, літоўскай, украінскай шляхта была больш шматлікай. Паводле вядомага гісторыка XIX стагоддзя Тадэвуша Корзана (дарэчы, ураджэнца Мінска), у 1791 годзе шляхта складала 8 працэнтаў жыхароў краіны (дваранства ў Заходняй Еўропе — каля двух працэнтаў).

У XVIII стагоддзі шляхта была паняццем саслоўным. Як слушна сцвярджае польскі даследчык Анджэй Заянчоўскі, яе нельга ідэнтыфікаваць з якім-небудзь адным класам, таму што ўнутры гэтага саслоўя існавала класавая барацьба. У адрозненне ад рускага дваранства шляхта ў Рэчы Паспалітай маёмасна была вельмі дыферэнцыраванай. На адным полюсе — магнаты, уладальнікі вялікіх латыфундый. На другім — шарачковыя шляхта, якая жыла з працы сваіх рук або служыла магнатам, няшадна імі эксплуатавалася (зарубежных падарожнікаў шакіравала шляхта, якая вазіла гной, уторкнушы ў яго свой абяззаквы аtryбут — шаблю). Папулярная прымаўка казалася, што ў ашмянскай шляхты адна нага абута ў бот, а другая ў лапачы... А паміж гэтымі палюсамі была сярэдняя шляхта — уладальнікі адной-двух вёсак. Ярка яна найбольш ненавідзела дробных «шарачкоў», фармальна роўных з ёю.

І ўсё ж, нягледзячы на значнае сацыяльнае раслаенне, шляхта была адзіным саслоўем. Аб'ядноўвалі яе агульныя правы, прывілеі. Перш за ўсё гэта выключнае права ўладаць зямлёй, прыгоннымі сялянамі (мяшчанства не мела яго). Шляхце быў таксама дадзены прывілей «недатыкальнасці жылля». Яе зямлі вызваліліся ад падаткаў, а тавары — ад мыта. Толькі шляхта мела права займаць дзяржаўныя пасады, а таксама... гнаць і прадаваць гарэлку. Аднаго не магла шляхта: гандляваць і займацца рамёствамі. Чалавек, які «спрафанаваў» сваё саслоўе такімі «падымі» дзеяннямі, губляў шляхецтва і пераходзіў у мяшчанства.

Асабліва высока шляхта цаніла сваю «залатую волнасць». Яна сапраўды была больш значнай, чым у дваран суседніх краін. Удзел у сейме, сейміках і трыбуналах дазваляў шляхціцу істотна ўплываць на знешнюю і ўнутраную палітыку краіны. Шляхта падпарадкоўвалася толькі тым законам, якія сама прымала. Практычна яна была незалежная ад караля, цэнтральнай улады. Па словах польскага гісторыка культуры Аляксандра Брукнера, шляхціца звязвалі з каралём толькі падымны падатак ды абавязак удзельнічаць у «паспалітых» войнах. Лагічным вынікам такой «свабоды» было самавольства.

Шляхта ганарылася таксама сваёй «роўнасцю». Фармальна «шарачок» меў такіх жа правы, што і магнат. «Шляхціца на сядзібе, — гаварыла прыказка, — роўны ваяводзе». Юрыдычна ў Рэчы Паспалітай не прызнаваліся княжэцкія (апрача старадаўніх «рускіх» родаў) і графскія тытулы. Арыстакрат павінен быў называць беднага шляхціца «панам братам», «васпанам», «вашмоццем» або «добрадзею». Але на практыцы ўсё гэта выглядала іначай. Тытулы купляліся за граніцай. «Брат» змяняўся зняважлівым «брацікам», «васпанам» або «асанам». Каб падкрэсліць сваю адметнасць, выключнасць, багатая шляхта шырока карысталася «службовымі» тытуламі: стольнік, чэснік, мечнік, скарбнік, кашталян... У каго такога тытула не было, той купляў яго. Мемуарыст Я. Ахоцкі прызнаецца, што сваім сябрам ён «да-

ставаў падкаморства, харунжанства, чэснікаўства і скарбніцтва» за 10—15 дукатаў. У крайнім выпадку можна было падкрэсліць, што такі тытул меў нехта з продкаў. Жыхар Брэстчыны М. Матушэвіч згадвае нейкага Русецкага, «праўніка мінскага кашталяна, які зваўся мінскім кашталяніцам».

МАГНАТЫ

Практычна магната і «шарачка» аддзяляла велізарная сацыяльная бездна. Бедная шляхта залежала ад сярэдняй і буйной, аддавала ёй «за хлеб і соль» свае галасы на сеймі-

віл, паводле А. Кітовіча, «трымаў рэгулярнага войска шэсць тысяч рознай зброі, кавалерыю і пяхоту, старшых афіцэраў называў генераламі, палкоўнікамі, маёрамі». Апрача таго, слугі ардынат меў яшчэ «шэсць тысяч нерэгулярнага войска — казакоў і стральцоў». Муштравалі іх нямецкія афіцэры. З дапамогай такой арміі жорстка магнат лёгка распраўляўся з сялянскімі бунтамі і паўстаннямі (напрыклад, з Крычаўскім паўстаннем). Усяго ж пры неабходнасці Радзівілы маглі паставіць пад ружжо да 50 тысяч кавалерыі і столькі ж пяхоты.

Дзякуючы сваім багаццям і арміям магнаты адчувалі сябе

кавалераў: у кожнай бандзе шэф і чатыры кавалеры... Было зноў жа столькі ж банд дам на фазтонах, запрэжаных адным канём... Пасля была цудоўная вячэра ў замку, і так нам весела прайшоў дзень».

Аднак нельга сказаць, што магнаты зусім не займаліся карыснай дзейнасцю. Сярод іх былі і людзі актыўныя, гаспадарлівыя (Ганна Радзівіл, Антон Тызенгаўз, Міхал Казімір Агінскі, Іахім Храптовіч), якія дбалі пра развіццё рамёстваў і гандлю, засноўвалі мануфактуры, дзе вырабляліся сапраўдныя шэдэўры прыкладнага мастацтва («літвыя» паясы ў Слуцку, габелены ў Карэлічах, по-

дапамозе сваіх братоў Мікалая Рудога і Мікалая Чорнага, якія за гэта сталі літоўскімі ваяводамі і канцлерамі. Мікалай Чорны (дарэчы, заснавальнік друкарні ў Брэсце) неўзабаве стаў плясці інтрыгі супраць самога караля, каб не падпарадкоўвацца ягонаму каталіцкаму двару, прыняў пратэстанцтва. Гэты «грэх» бацькі замольваў яго сын, Мікалай Сіротка. Ён адбыў паломніцтва ў Іерусалім, якое каларытна апісаў у сваім «Падарожжы» (вытрымаў некалькі выданняў, перакладзена на іншыя мовы). Сіротка пабудаваў у Нясвіжы замак і фарны касцёл, акружыў сябе вучонымі. Паступова Радзівілы сталі тытулаваць сябе «князямі з божай ласкі», падобна каралям прыбулялі да свайго імя парадкавы нумар. Яшчэ ў пялёнках яны атрымлівалі высокія званні, пасады і ордэны (Кароль Радзівіл Пяне Каханку стаў паслом на сейм у... чатырнаццаці год).

Пачынаючы з Сіроткі, многія Радзівілы як беларускай (нясвіжскай), так і літоўскай (біржанскай) лініі пісалі дыярыўшы. «Успаміны» пакінуў кардынал Ежы Радзівіл, брат Сіроткі. Потым мемуарыстыкай займаўся Багушляў і Альбрэхт Радзівілы. Гэта традыцыя працягвалася і ў XVIII стагоддзі. Вядомы «Збор календарных дзён» Кароля Станіслава Радзівіла, бацькі Рыбанькі і дзедка Пяне Каханку. Рыбанька таксама вёў штодзённа на працягу трыццаці год «Дыярыўш», рукапіс якога налічвае больш дзесяці тысяч старонак. «Дыярыўш» пакінуў пасля сябе брат Рыбанькі слугі ардынат Геранім. Вялікая мемуарная літаратура звязана з імем Кароля Радзівіла Пяне Каханку. Урэшце, дзённымі пісалі таксама жонкі Радзівілаў (напрыклад, жонка Марціна Брэсцка падчасанка Марта Трэбicka). Усе гэтыя крыніцы даюць багаты матэрыял для гісторыі быту і нораваў тагачаснай Беларусі.

Мемуары пераконваюць нас, што ўсіх Радзівілаў нельга меркаваць адной меркай. Прадстаўнікі гэтага роду розніліся не толькі характарамі, але і перакананнямі. Адна былі жорсткімі тыранамі, другія ж падзялялі ліберальна-асветніцкія погляды, выступалі за рэформы, супраць царскага самаўладства.

Найбольш радыкальнымі поглядамі вызначыўся Мацей Радзівіл. Ён гарача падтрымаў канстытуцыю 3 мая, прыняў актыўны ўдзел у паўстанні 1794 года пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі, на свае грошы ўзброіў некалькі атрадаў пяхоты і кавалерыі. Сялян, якія прымыкалі да паўстання, вызваляў ад прыгонніцтва. За ўсё гэта царскія ўлады праследвалі Мацея Радзівіла, адабраўшы ў яго права на апеку над малалетнім князем Дамінікам, якому пасля смерці Пяне Каханку дасталіся ўсе агромністыя нясвіжскія ўладанні. Свае ліберальныя погляды Мацей Радзівіл выказаў у лібрэта апэраты «Агатка», пастаўленай у Нясвіжы ў 1784 годзе (музыка Д. Голанда). У ёй даказвалася, што сяляне — таксама людзі, што яны, «карміцелі» свету, маюць права на «натуральнае шчасце». Потым, пры пастаўцы ў Варшаве, апэрата істотна скарачалася цензурай.

Станоўчыя моманты можна знайсці ў дзейнасці Удальрыка (Ульрыка) Радзівіла. Ён цікавіўся механікай, астраноміяй, у 1761 годзе разам з афіцэрам гарнізона ў Камянец назіраў Венеру, якая пераходзіла ярка праз сонечны дыск. Пісаў вершы, перакладаў на польскую мову п'есы нямецкіх аўтараў, займаўся ўсеагульнай гісторыяй, заклікаў да рэформы «літоўскай», г. зн. беларускай грамадзянскай рэформы. Ёсць звесткі (А. Брукнер), што Удальрык Радзівіл рабіў таксама пераклады на беларускую мову. Увогуле ж ён лічыўся дзіваком і арыгіналам. Пад старасць напісаў «даведнік» «Куншт каханья», дзе выкарыстаў як свой «вопыт», так і творы французскіх аўтараў.

[Працяг будзе].

Сацыяльны партрэт «мінулага»

Адам МАЛЬДЗІС

Найноўшыя працы нашых гісторыкаў даюць сёння падставы сцвярджаць, што мы ўжо даволі добра вывучылі эканамічнае і палітычнае жыццё Беларусі ў часы феадалізму. Можам, напрыклад, дакладна сказаць, колькі валок зямлі меў «сярэдня» прыгоннік і колькі дзён у тыдзень хадзіў на паншчыну «сярэдня» прыгонны, колькі яму трэба было плаціць чыншу і як гэты чынш узраслаў. Ведаем расстаноўку класавых сіл у феадалным грамадстве, перытэты іх жорсткай барацьбы. Але мы па-ранейшаму вельмі цьмяна ўяўляем ТАГАЧАСНАГА ЧАЛАВЕКА, яго сацыяльнае і этычнае аблічча. Нам амаль нічога невядома, як ён паводзіў сябе ў паўсядзённым быцці.

Мне могуць запрэчыць: маўляў, ёсць мноства гістарычных дакументаў. Але ж яны даюць нам толькі «шкілет» мінулага. А «жывая плоть»? Дзе ўзяць такое магчымае люстэрка, каб у ім можна было пабачыць нашага прод-

ка ва ўсёй яго супярэчлівасці? Звярнуцца да твораў тагачаснай мастацкай літаратуры! Іх, на жаль, нямнога, менш, чым нам хацелася б. Да таго ж мастацкая літаратура вельмі суб'ектыўна адлюстроўвае жыццё. Гэта не столькі люстэрка, колькі лінза, якая своеасабліва, павялічваючы або памяншаючы, «пераламляе» наваколны свет у адпаведнасці з аўтарскай тэндэнцыяй...

Таму застаецца нам толькі адно: звярнуцца да тагачасных дзёнікаў і ўспамінаў, напісаных жыхарамі Беларусі на розных мовах — рускай, польскай, украінскай, лацінскай. Паспрабуем «рэканструяваць» сацыяльна-этычныя «партрэты» розных класаў і саслоўяў феадалнага грамадства, абпіраючыся пераважна на мемуарныя крыніцы. Гаворку абмяжуем XVIII стагоддзем, калі Беларусь яшчэ ўваходзіла ў склад Рэчы Паспалітай.

Магнаты сапраўды былі «свабодныя», бо мелі вялікія ўладанні (асабліва на Украіне і Беларусі). Дз сваіх родавых маёнткаў яны далучалі каралеўскія староствы — спачатку бралі іх у арэнду, а потым рабілі спадчыннымі. Магнацтва прыбрала да рук біскупскія кафедры (у XVIII стагоддзі іх мог заняць толькі той, хто меў добрую радааслоўную), сілай захоплівала фальваркі дробнай і сярэдняй шляхты. Арыстакраты становіліся ўладарамі велізарных абшараў, фактычнымі гаспадарамі краю.

Кароль Радзівіл, напрыклад, быў ардынатам нясвіжскім і алычкім, уладальнікам Слуцкага княства, Койданава, Чарнаўчыцаў, Невеля, маёнткаў у Жоўкаве і Злочаве, затым — вялікіх двароў на Валыні і Украіне, якія яму дасталіся па маці, апрача гэтага — арандатарам велізарных каралеўшчын. Паводле Ю. Нямецкі, у скарбніцы нясвіжскага магната захоўваліся «дванаццаць апосталаў» вышынёй у дзве ступні, адлітыя з чыстага золата, сталы, літыя з серабра, і тысячы іншых каштоўных прадметаў. Абпіраючыся на дакументы, Ю. Крашэўскі сцвярджаў, што нясвіжская скарбніца займала тры вялікія залы, напакаваныя ўсялякай усячыннай — «пачынаючы ад значнай колькасці карцін, габеленаў — аж да дванаццаці драўляных коней, аздобленых сёдламі і зброяй нябачанай прыгажосці. Пянская багацце рэпрэзентавалі каштоўныя камяні, галаўныя ўборы, запінкі, пярсцёнкі, гадзіннікі, нашыйнікі, кольчыкі. Апрача гэтага, маршалкаўскія жазлы, булавы гетманаў, буздыганы, каштоўныя сагайдакі і шчыты, шаблі ў залатых ножках, залатая і пазалочаная зброя, пасвенчанья мячы, дарагое шчыцё, карункі, урэшце, егіпецкія муміі, зброя дзікіх індзейцаў — усё гэтага хапала, каб прыемна і з карысцю заняць некалькі гадзін часу». Кароль Рэчы Паспалітай у параўнанні з Каролем Радзівілам выглядаў «беднячкім».

Магнаты мелі ў сваіх дварах шматлікія арміі. Геранім Радзі-

«пупком свету», «соллю зямлі». Радзівілы лічылі, што «на трубах» ў іхнім гербе звернут позірк «ўсяго свету». Нясвіжскія ардынаты часта не падпарадкоўваліся каралеўскай уладзе, больш таго, скрытна вялі інтрыгі, каб самі атрымаць каралеўскую карону. Сівалам «пераемнасці» павінен быў служыць... ложкак, які стаў у радзівілаўскай спальні: у XVII стагоддзі ён належаў польскаму каралю Яну III Сабескаму, а да яго трапіў ад французскага караля Людовіка XIV.

Магнацкая пыха не ведала межы. Ставіўся знак роўнасці паміж шляхтай і нацыяй, дзяржавай. Сцвярджалася, што сяляне і мяшчане ніжэй шляхты ў фізічных і псіхічных адносінах, паколькі паходзяць яны не ад біблейскага Яфета, а ад «подлага Хама». Магнаты залічалі сябе ледзь не да святых, патрабавалі асаблівага, прыніжанага ўшанавання. У розных мемуарных крыніцах гаворыцца, што, калі жонка Міхала Радзівіла спявала ў касцёле «гадзінкі», на яе словы: «Я тое ўчыніла на небе, каб узыходзіла бясконцае святло», хор прыдворных, кланяючыся, адказваў: «Пакорліва дзякуем вашай княжацкай мосці».

У XVIII стагоддзі выразна заўважаецца фізічнае і маральнае выроджэнне магнацтва. Ажней лічылася гонарам мець многа дзяцей, цяпер арыстакраты (Геранім і Кароль Радзівілы) паміраюць беспатомна, а іх шматлікія жонкі шукаюць уцехі з другімі, уцякаюць са слугамі за граніцу. Распаўсюджанымі становяцца псіхічныя расстройствы, маніяцтва, садызм, распушта. У XVI і XVII стагоддзях магнаты яшчэ бралі ў рукі шаблю, займаліся дзяржаўнымі праблемамі. Тады яшчэ абавязвала рыцарства, адвага, высакароднасць. Цяпер жа шляхецкая эліта бавіць час у бесперапынных балаваннях і паляваннях. У дзённіку Міхала Радзівіла, вядомага пад мянушкай Рыбанька, вельмі часта сустракаюцца такія запісы: «Абед у замку, і дужа многа гасцей меў я. Пасля абеду адбылася карусель. Былі чатыры банды

суд і люстэркі ў Налібаках і Урэччы, тканіны ў Гродне і Ружанах). Больш адукаваных магнатаў ужо не задавальняла пустое баўленне часу. Нараджаецца мецэнацтва. З'яўляюцца прыдворныя друкарні (Нясвіж, Гродна, Слонім), прыгонныя тэатры з аркестрамі, опернымі, балетнымі і драматычнымі трупамі (Нясвіж, Слуцк, Ружаны, Слонім, Гродна, Шклоў). У іх рэпертуар уваходзяць не толькі заходнеўрапейскія творы, але і трагедыі, камедыі і оперы мясцовых аўтараў (Францішка Радзівіл, Мацей Радзівіл, Міхал Казімір Агінскі). Сярод маладой арыстакратыі (Чартарыскія, Храптовічы, Панятоўскія — цікава, што адзін з Панятоўскіх, дзед польскага караля Станіслава Аўгуста, прыніжана пісаў сваё прозвішча праз ў кароткае) распаўсюджваліся ідэі Асветніцтва, з'яўляліся французскія фізіякраты, творы Вальтэра і Русо. Раздаваліся заклікі да рэформ, паляпшэння сялянскага быту, змянення шляхецкай анархіі і ўзмацнення цэнтральнай улады.

РАДЗІВІЛЫ

У XVIII стагоддзі на Беларусі было нямаля магнацкіх родаў — Сапегі, Агінскія, Масальскія, Чартарыскія, Пацы, Тышкевічы, Пацеі... Аднак першае месца сярод іх і па багаццю, і па дзяржаўным пасадах безумоўна займалі Радзівілы.

Імкнучыся яшчэ больш узвылічыць свой род, Радзівілы вядзілі яго ад старажытнай рымскай арыстакратыі. Пачынальнікам роду нібыта быў Дорспрунг, таварыш легендарнага Палямона, які з Рымскай імперыі дабраўся морам у Літву і заснаваў тут Рамнову (Новы Рым). Аднак у летапісных крыніцах імя Радзівіл (потым яно стала прозвішчам) сустракаецца толькі ў 1401 годзе. Магутнасць жа Радзівілаў пачынаецца з 1547 года, калі польскі кароль Зыгмунт Аўгуст ажаніўся з Барбарай Гашталдавай з Радзівілаў. Маладая і прывабная ўдава (легенда кажа, што з яе пісаўся абраз маці божай Астрабрамскай) пакарыла сэрца караля, таксама ўдаўца, пры

ШЭСЦЬ МІЛЬЯРДАЎ НА КЛУБЫ, БІБЛІЯТЭКІ, ТЭАТРЫ

КУЛЬТУРА Ў «ЛЮСТРЫ СТАТЫСТЫКІ»

Савецкая дзяржава выдзяляе вялікія сродкі на развіццё культуры і мастацтва. Вось, напрыклад, толькі некаторыя лічбы і факты, што датычаць мінулай (1976—1980 гады) пяцігодкі.

Расходы на культуру і мастацтва ўзраслі за гэты перыяд амаль да шасці мільярдў рублёў. Было пабудавана больш за 5,2 тысячы новых клубаў і Дамоў культуры, тэатры, цыркi, выставачныя і канцэртныя залы. Напрыклад, у Маскве ўзведзены новыя будынак для першага ў свеце дзіцячага музычнага тэатра, якому надыдаўна споўнілася 15 гадоў. У Сочы адкрылася новая вялікая канцэртная зала, у Фрунзе — філармонія, у Горкім і Свядлоўску — тэатры юнага гледача...

За гады пяцігодкі з'явілася 120 новых музеяў. Значна ўзрасло «музейнае наведванне»: за год — звыш 150 мільянаў чалавек. За пяць гадоў каля ста мільянаў наведвальнікаў пабывала на 15 тысячч мастацкіх выставак. Сетка кінаўстаноў перавысіла сёння 152 тысячы.

Прыкметна павялічылася колькасць масавых бібліятэк. Іх сёння ў гарадах і вёсках каля 132 тысяч. Кніжны фонд дасягнуў 1 мільярд 800 мільянаў экзэмпляраў.

Прыклады, што сведчаць аб развіцці матэрыяльнай базы савецкай культуры за гады дзесятай пяцігодкі, можна было б працягваць і працягваць...

ШТО НАМЕЧАНА ЗРАБІЦЬ У НОВАЙ ПЯЦІГОДЦЫ

У 1981—1985 гадах намечана далейшае развіццё культуры ва ўсіх саюзных рэспубліках, і асабліва ў раёнах Сібіры, Крайняй Поўначы, Далёкага Усходу.

Вось толькі некаторыя з асноўных напрамкаў гэтага развіцця.

У новай пяцігодцы будзе расшырана сетка мастацкіх музеяў — перш за ўсё за кошт стварэння ў буйных прамысловых і сельскагаспадарчых цэнтрах музеяў савецкага выяўленчага мастацтва. У Маскве з яе вядомымі мастацкімі зборамі ў Трацякоўскай галерэі і Музеі выяўленчых мастацтваў адкрыецца Дзяржаўная карцінная галерэя СССР, закліканая адгэраць значную ролю ў прапагандзе шматнацыянальнага савецкага выяўленчага мастацтва.

Намечана завяршыць стварэнне ў сталіцах саюзных рэспублік прыродазнаўчых, а ў абласных цэнтрах краяўзнаўчых музеяў. Прадоўжыцца работа па стварэнню дзяржаўных комплексаў музеяў-запаведнікаў.

Расшырацца і будучы удасканалвацца формы і метады культурнага абслугоўвання насельніцтва, асабліва на вёсцы. У першую чаргу гэта датычыцца сеткі народных універсітэтаў культуры, аматарскіх аб'яднанняў і клубаў па інтарсах, калектываў самадзейнай мастацкай творчасці. Намечаны ўсесаюзны агляд работы культурна-асветніцкіх устаноў. Мяркуюцца таксама правесці чарговы ўсесаюзны фестываль самадзейнай мастацкай творчасці.

У арганізацыі вольнага часу і адпачынку савецкіх людзей узрасце роля папулярных у СССР паркаў культуры. Найбольш буйныя з іх будучы пераведзены на круглагодную работу. Паркі культуры з'явіцца ва ўсіх гарадах з насельніцтвам звыш 20 тысяч чалавек.

Вялікія мерапрыемствы намечаны ў галіне бібліятэчнай справы. Працяг-

нецца перабудова бібліятэчнага абслугоўвання па прынцыпу цэнтралізацыі. Расшырыцца і сетка перасоўных бібліятэк. Асабліва ўвага звяртаецца на тое, каб кожны чытач незалежна ад месца пражывання мог атрымаць кнігі на роднай мове. Важнае значэнне для эстэтычнага выхавання падрастаючага пакалення будзе завяршэнне стварэння к канцу 1985 года шырокай сеткі рэспубліканскіх і абласных дзіцячых і юнацкіх бібліятэк.

ПАЧЫН КРАСНАЯРЦАЎ

Хутка развіваецца эканоміка такога вялікага рэгіёна, як Сібір. Але эканамічны рост павінен суправаджацца адпаведным сацыяльным і культурным развіццём. Вось чаму так важны патрыятычны пачын працоўных Краснаярскага краю. Яны выступілі з заклікам: «Ператворым Сібір у край высокай культуры». У новай пяцігодцы толькі ў самім Краснаярскім краі, які называюць сэрцам Сібіры, з'явіцца новыя канцэртныя і універсальныя спартыўныя залы, будынак краёвай навуковай бібліятэкі, будучы рэканструюваны будынак мастацкай галерэі і тэатра музычнай камедыі ў Краснаярску.

Пачын краснаярцаў шырока падтрыманы ва ўсёй Сібіры. На Алтаі, напрыклад, у адзінацатай пяцігодцы будзе пабудавана яшчэ 97 сельскіх Дамоў культуры і клубаў на 32 тысячы месцаў, тры дзіцячыя музычныя школы, новыя бібліятэкі, кінатэатры і г. д.

Міністэрства культуры СССР бярэ пад асаблівы кантроль будаўніцтва ўсіх прадугледжаных пяцігадовым планам аб'ектаў культурнага прызначэння ў раёнах Сібіры, Крайняй Поўначы, Далёкага Усходу і Нечарназем'я. Распрацоўваюцца таксама перспектывныя планы гастрольна-канцэртнага абслугоўвання і выставачнай дзейнасці ў гэтых рэгіёнах. Сюды будучы рэгулярна выязджаць вядомыя калектывы і выканаўцы, драматургі і кампазітары, рэжысёры і мастакі. Асабліва ўвага будзе ўдзяляцца падрыхтоўцы кадраў работнікаў культуры для гэтых месцаў.

НАЙБОЛЬШ ЗНАЧНЫЯ АБ'ЕКТЫ

Калі гаварыць аб найбольш значных аб'ектах культуры, якія з'явіцца ў новай пяцігодцы, то гэта ў першую чаргу ўжо памянёны будынак Дзяржаўнай карцінай галерэі СССР. Новы будынак атрымае ў Маскве Дзяржаўны музей мастацтва народаў Усходу. Адкрыюцца новыя цыркi ў Кішыніеве, Іванаве, Кастрэме, Ашхабадзе, Карагандзе. Будзе завершана рэканструкцыя Маскоўскага Мастацкага тэатра, ленінградскага Эрмітажа, Трацякоўскай галерэі, Маскоўскай кансерваторыі імя Чайкоўскага. З'явіцца новыя тэатры, канцэртныя залы, мастацкія вучылішчы...

XXVI з'езд КПСС паставіў перад работнікамі культуры вялікія задачы. Іх паспяховаму вырашэнню будзе садзейнічаць далейшае расшырэнне і ўмацаванне матэрыяльнай базы савецкай культуры.

Юрый БАРАБАШ,
першы намеснік міністра культуры СССР.

Гучыць купалаўскае слова

У адным з муроў Магілёва, горада на Дняпры, у шматпавярховым будынку гарадскога прафесійна-тэхнічнага вучылішча № 123 тэкстыльшчыкаў, чытае дзяўчына са сцэны пазму Янкi Купалы «Магіла льва». Слухаюць яе сотні юнакоў і дзяўчат, што сабраліся ў актавай зале. Позіркi скіраваны на сцэну. А там — пейзаж дарэвалюцыйнай беларускай вёскі, у рысах якой угадваецца Вязынка, радзіма паэта. Селянін з плугам на вузкай палосцы. У куце — упрыгожаны вышываным ручніком і галінкамі папараці партрэт песняра беларускага народа. Чытае пазму навучэнка Наташа Герасімава. Выразная дыкцыя, добрае адчуванне слова. Таму і ў зале так ціха.

Улягліся воплескі, і на сцэне — купалаўская Паўлінка, прыгожая, чароўная, дасціпная. Выконвае ролю Наташа Аніковіч. У ролі пана Быкоўскага — Аляксандр Кушняроў, ён удала перавасобіўся ў вобраз і адразу выклікаў усмешкі гледачоў.

Добрым атрымаўся ўрывак са спектакля па купалаўскай драме «Раскіданае гняздо», усе ролі ў якім таксама выконвалі навучэнцы.

У гэтай жа літаратурна-музычнай кампазіцыі, якая называлася «Сын народа — Янка Купала», дзяўчаты-купалінкі вялі карагод, гучалі вершы паэта і песні, напісаныя на вершы «Спадчына», «Явар і каліна», «Вечарынка».

Напярэдадні ў прафесійна-тэхнічным вучылішчы былі праведзены двухдзённым купалаўскім чытанні. З дакладамі аб жыцці, творчасці і грамадскай дзейнасці Янкi Купалы выступілі педагогі і навучэнцы.

У вестыбюлі — выстаўка прыгожа аформленых насценных галет: усе чатырнаццаць груп прысвяцілі свае выпускі Янку Купалу.
А. ПЫСІН.

У ДЗЕНЬ НАРАДЖЭННЯ ПЕСНЯРА

У дзень нараджэння класіка беларускай літаратуры, народнага песняра Янкi Купалы ў беларускай сталіцы па традыцыі адбылося свята паэзіі. Да помніка Я. Купалу былі ўскладзены кветкі. Сюды прыйшлі сакратары праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі А. Вярцінскі, Б. Сачанка, пісьменнікі А. Русецкі, Я. Семяжон, пляменніца песняра Я. Раманоўская, прадстаўнікі грамадскасці.

Кветкі былі ўскладзены таксама на магілу Я. Купалы на Вайсковых могілках у Мінску.

«ПІСЬМЕННІКІ САВЕЦКАЙ БЕЛАРУСІ»

Кніга пад такой назвай выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». Гэта кароткі даведнік, які знаёміць чытачоў з біяграфіямі пісьменнікаў Савецкай Беларусі. Выданне ўключае звесткі амаль пра 400 членаў Саюза пісьменнікаў БССР: празаікаў, паэтаў, драматургаў, літаратурных крытыкаў, перакладчыкаў, а таксама пра многіх майстроў слова, якія загінулі на франтах Вялікай Айчыннай вайны або заўчасна памерлі.

У даведніку паведамляюцца асноўныя біяграфічныя факты: дата і месца нараджэння, адукацыя, месца працы, удзел у рэвалюцыйнай рабоце і Вялікай Айчыннай вайне, у рабоце рэспубліканскіх дзяржаўных і партыйных устаноў і арганізацый, навукова і ганарова званні, узнагароды ордэнамі і медалямі, партыйнасць. Называюцца арыгінальныя кнігі пісьменніка, а калі кніга выйшла за межамі Беларусі, указваецца месца выдання. Творы драматургаў, якія не заўсёды выходзілі асобнымі выданнямі, даюцца па першай публікацыі ў друку ці па пастаноўцы ў тэатры, на кінастудыі і тэлебачанні. Звесткі ў даведніку даюцца па стану на 1 студзеня 1980 года.
М. РОЗУМ.

прэм'еры, выстаўкі, сустрэчы

МАРШРУТЫ «ДУДАРОЎ»

У далёкую дарогу адправіўся фальклорны ансамбль «Дудары» Палаца культуры нафтавікоў Наваполацка. На гэты раз яго маршрут пралёг у Народную Рэспубліку Балгарыю. Самадзейны калектыв запрашаны для ўдзелу ў міжнародным фестывалі «Шчаслівая моладзь». Аснову рэпертуару ансамбля складаюць беларускія народныя песні. Высокае выканаўчае майстэрства самадзейных артыстаў адзначана шматлікімі дыпламамі гарадскіх, абласных і рэспубліканскіх конкурсаў і аглядаў. Ім апладоўжвалі ў ГДР, Даніі, Мексіцы, Панаме.

«ВЯСЁЛКА» — ГОСЦЬ «СВЕРШЧЫКА»

Добрая традыцыя складалася ў часопісе «Вясёлка» — знаёміць чытачоў з лепшымі творамі пісьменнікаў братніх рэспублік і сацыялістычных краін. У той жа час «Вясёлка» неаднаразова была госцем на старонках «Колобка» і «Мурзилкі», «Барвінка» і «Геніса», а таксама чэшскіх, балгарскіх, славацкіх часопісаў.

Надыдаўна сустрэча з «Вясёлкаю» адбылася ў юных чытачоў польскага часопіса «Свершчык». Тут змешчаны вершы Максіма Танка, Пімена Панчанкі, Васіля Віткі, апавяданне Васіля Хомчанкі «Тры каскі», беларускія народныя казкі «Каток — залаты лабок» і «Залатое яечка» ў апрацоўцы Алеся Якімовіча, загадкі Анатоля Кляшкі.

З ТВОРЧАЙ СПРАВАЗДАЧАЙ

Перад гледачамі Прынёманскага краю выступіў Беларускі дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Янкi Купалы. Спектаклем «Трыбунал» А. Макаёнка на сцэне Дома афіцэраў у Гродна купалаўцы адкрылі гастролі.

На працягу дваццаці дзён гледачы ўбачылі восем лепшых пастаноўкаў, якія найбольш поўна раскрываюць творчыя пошукі і майстэрства акцёраў праслаўленага калектыву. Сярод іх —

спектаклі «Закон вечнасці» Н. Думбадзе, «І змойклі птушкі...» І. Шамякіна, «Пагарэльцы» А. Макаёнка, «Характары» В. Шукшына і інш.

Са спектаклямі купалаўцаў пазнаёміліся хлэбаробы Лідскага, Шчучынскага, Мастоўскага, Іўеўскага раёнаў. Цікавую і разнастайную праграму падрыхтавалі артысты для шэфскіх канцэртаў. Яны адбыліся на заводзе сінтэтычнага валакна, у калгасе імя А. Варанецкага Берастаўскага раёна, а таксама на пагранзаставах. За час гастролі на Гродзеншчыне купалаўцы паказалі семдзесят спектакляў.

Спектаклем «Усвяцкія шлеманосцы» па апавесці Я. Носава пачаў гастролі ў Мінску Куйбышаўскі акадэмічны тэатр драмы імя М. Горькага. П'еса ўзнаўляе на сцэне падзеі першых дзён Вялікай Айчыннай вайны ў адной з вёсак Расіі, куды яшчэ не прыйшлі фашысцкія захопнікі, даследуе характар савецкага чалавека ў складаных абставінах.

НА ЗДЫМКУ: сцэна са спектакля «Усвяцкія шлеманосцы».

Фота У. КРУКА.

„НА ІВАНА НОЧКА МАЛА...“

— Ехаць на Купалле ў Заслаўе?—не магу стрымаць свайго здзіўлення.—Я чакала запрашэння ў «глыбінку»...

Так, штогод слухаючы расказы сяброў і знаёмых пра тое, як трапілі яны ў нейкай вёсцы на цудоўнае летняе свята, якія чулі там песні, я паціху зайздросціла ім і марыла перажыць падобныя прыгоды. Сучасны гараджанін, адарваны ад прыроды, інтуітыўна цягнецца да яе, шкадуе, што знікла натуральная знітаванасць чалавека з наваколлем, якую мелі зусім не далёкія нашы продкі. І агульны рост культуры ў савецкім грамадстве якраз і падтурхоўвае людзей да таго, каб больш беражліва і дбайна ставіліся яны да нацыянальнай спадчыны, усё лепшае, чыстае, светлае неслі далей, развівалі.

Ініцыятарам свята ў Заслаўі выступіў мясцовы музей народнага мастацтва і рамёстваў — філіял Дзяржаўнага музея БССР. Як і чакалі арганізатары, Купалле сабрала на падворку былой Спаса-Праабражанскай царквы не толькі мясцовых жыхароў, але і сотні мінчан. Адгукнуліся на запрашэнне спевакі-аматары з Пінска і Беразіно — яны прывезлі свае купальскія песні. Беларуская тэлебачанне скарыстала нагоду «блізкага» свята, каб зняць сюжэт для фільма пра Янку Купа-

лу... Колішняе гарадзішча ледзь не з самай раніцы запоўнілася гаманой, песнямі.

Пад вечар вясёлая працэсія рушыла па вуліцах Заслаўя — запрашаць на свята. А хмаркі быццам чакалі, пакуль на гарадзішчы збярэцца шмат людзей,—сыпанулі спорнымі дожджыкам. Большасці прысутных гэта толькі надало імпульсу і вяселасці. Купалле пайшло сваім парадкам — з песнямі, скакамі, жартамі, агнямі... Гэтае відовішча не сатрэцца ў памяці: мноства агнёў у начной цемры — кастры і паходні, гарэзлівыя маладыя твары, вяночкі, што пльывуць па вадзе. Есць ва ўсім свяце нешта магічнае, казачна-абаяльнае. Раніца прыйшла нечакана... Міжволі паўтарыш тут за спявачкай: «На Івана ночка мала».

А што было ў гэты дзень (Купалле святкуюць, звычайна, з 6 на 7 ліпеня) у іншых месцах рэспублікі? Мне адказвае Галіна Таўлай, супрацоўніца Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР.

— Купалле на Беларусі вельмі распаўсюджана. Выключэнне складаюць толькі заходнія раёны Гродзеншчыны і Гомельскае Палессе. Абрады розныя. Так, на ўсходняй Віцебшчыне абыходзяць двары, запрашаючы на свята, і збіраюць пачастункі, як на каля-

ды. У Маларыце робяць ляльку, у Баранавічах, Сянно — палляць барану. У многіх месцах палаючыя колы пускаюць з гары, перагароджваюць дарогі. Песні цяпер не ўсюды пяюць — памятаюць іх пераважна старыя жанчыны, а святкуюць большасці моладзь. А якраз песні з'яўляюцца неацэнным скарбам. Не толькі з-за сваёй прыгажосці, непаўторнасці. У іх захаваўся ўвесь рытуал — старадаўні сцэнарый свята. Купалле ідзе яшчэ ад паганскай міфалогіі і святкуюцца ў той час, калі земляробы завяршылі ўсе работы ў полі — узаралі, пасялі, дагледзелі. Засталося толькі чакаць будучага ўраджаю, спадзявацца і прасіць літасці ў непадуладных чалавеку сіл прыроды. Культ сонца сімвалізаваў агонь, кола. Магутнасць расліннага свету ўшаноўвалі праз дрэвы, кветкі. Зёлкі, сабраныя ў гэты дзень, скарыстоўвалі як лекі.

— Але ж цяпер «купальнікі» глядзяць на ўсё значна прасцей...

— Вядома, сёння бытуюць спрощаныя абрады і рытуалы, якія маюць відовішчы, маляўнічы характар, а не магічна-чарадзейны, — пагаджаецца Галіна Валянцінаўна. — Я гавару вам пра асноўнае. Бо гэта ж тэма цэлай навуковай працы. Ці ведаеце вы, як моцна адрозніваюцца купальскія песні? На землях дрыгавічоў (Міншчына, Брэстчына) яны нагадваюць плачы па нябожчыку, радзімічаў (Магілёўшчына) — клічы Купалы, на поўначы Беларусі маюць ужытковарытуальны характар. Існуе 7 формаў мелодый і мноства розных тэкстаў. Хочацца спадзявацца, што ўсеагульная цікавасць да Купалля зробіць яго масавым святам песні і будзе збіраць тысячныя хоры, як у нашых суседзях — Латвіі, Літве. У купальскіх песнях і паданнях уключаецца вернасць заповітам продкаў, непарыўнасць каранёў, вера ў светлую будучыню і турботы дзеля яе. Гэта можа быць плёна пераасэнсавана. Тым больш, што ў славянскім свеце, а свята даўней было агульнаславянскім, Беларусь з'яўляецца са-

праўднім заповеднікам купальскіх традыцый.

Я ўважліва слухаю разважаны Галіны Таўлай, а песня ўва мне не змаўкае: «На Івана Купала я ўсю ночку не спала»...

Валянціна
Трыгубовіч.

НА ЗДЫМКАХ: спяваккі з самадзейнага ансамбля «Лявоніха» (г. Беразіно) — госці Зас-

лаўя і актыўныя ўдзельніцы свята; звычай пускаць вянкі на вадзю звязаны з дзявочымі гаданнямі пра суджанага, пра лёс; у ролі купальнічка — студэнт Белдзяржуніверсітэта Сяргей СОКАЛАЎ; Надзея Пятроўна і Сяргей Дзмітрыевіч САКАЛОВЫ збіраюцца на Купалле; запрашаюць на гуляння ўсіх: і старых і малых. Фота В. ДРАЧОВА.

МАЛАНКУ... МЯТЛОЙ!

У час навалыніцы жыхар вёскі Дзярэчын у Зэльвенскім раёне Валяр'ян Махамет знаходзіўся дома. Раптам бачыць: праз шыліну ў сцяне, куды працягнуты кабель тэлевізійнай вонкавай антэны, у пакой са свістам уляцеў невялікі вогненны шар. Патокам паветра ён накіроўваўся да Валяр'яна Іванавіча. Гаспадар інстынктыўна выставіў перад сабой далоні рук, стараючыся перагародзіць дарогу прышэльцу. І

расплываецца прадмет змяніў напрамак.

А ў другім пакой сядзела гаспадыня Ніна Дзмітрыеўна. Убачыўшы шаравую маланку, яна схаліла мятлю і паспрабавала вымесці вогненны клубок з памяшкання. Але ў адно імгненне нябесная гасця, лізнуўшы полымем сцяну, знікла ў кухні, дзе з аглушальным трэскам узарвалася.

СВЕДЧАЦЬ РАСКОПКИ

На тэрыторыі Веткаўскага раёна, што на Гомельшчыне,

цяпер налічваецца 23 гарадзішчы, 6 паселішчаў і больш як 300 курганоў, якія маюць навуковае і гістарычнае значэнне.

Шмат стагоддзяў назад каля рэк Сож, Бесядзь, Покаць, Шпонка, Стаўбунка пасяліліся нашы далёкія продкі. Аб гэтым сведчаць розныя рэчы, знойдзеныя археолагамі ва ўрочышчы Кеменная Гара каля пасёлка Чамярня на Бесядзі. Паводле меркавання вучоных, ім больш за 40 тысяч гадоў.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі, Зак. 1207